

ГЕНДЕРНО-ІЄРАРХІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОСОДИЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ АНГЛОМОВНОГО ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО ДИСКУРСУ (на прикладі комунікантів-начальників)

Статтю присвячено вивченню особливостей просодичного оформлення діалогічного дискурсу в ситуації офіційно-ділового спілкування залежно від гендерної належності комуніканта. Експериментально-фонетичному аналізу піддано частотні характеристики реплік, що входять до складу діалогічних єдностей, виокремлених з офіційно-ділового діалогічного дискурсу, комунікантами в якому виступали чоловіки-начальники (в процесі взаємодії з жінками-підлеглими) і жінки-начальники (в процесі взаємодії з чоловіками-підлеглими). Проведене дослідження дозволяє встановити залежність між просодичним оформленням офіційно-ділового діалогічного дискурсу, ранговим становищем та гендерною належністю комуніканта.

Ключові слова: офіційно-діловий діалогічний дискурс, гендерна належність, частотні характеристики, чоловік-начальник, жінка-начальник.

Статья посвящена изучению особенностей просодического оформления диалогического дискурса в ситуации официально-делового общения в зависимости от гендерной принадлежности коммуниканта. Экспериментально-фонетическому анализу подверглись частотные характеристики реплик, входящих в состав диалогических единств, вычленившихся из официально-делового диалогического дискурса, коммуникантами в котором выступали мужчины-начальники (в процессе взаимодействия с женщинами-подчиненными) и женщины-начальники (в процессе взаимодействия с мужчинами-подчиненными). Проведенное исследование позволило установить зависимость между просодическим оформлением официально-делового диалогического дискурса, ранговым положением и гендерной принадлежностью коммуниканта.

Ключевые слова: официально-деловой диалогический дискурс, гендерная принадлежность, частотные характеристики, мужчина-начальник, женщина-начальник.

The article is focused on the study of the prosodic features of English official dialogical discourse in the situation of the official business communication with the relevant communicants' gender factor. The instrumental phonetic investigation of the frequency parameters was carried out on basis of the dialogical unities taken from the official dialogical discourse with the dominant role of male (female) chiefs in their communication with female (male) employees. The conducted instrumental phonetic investigation has revealed the correlation between the official business discourse prosodic features, the communicants' social status and the gender factor.

Key words: *the official business dialogical discourse, the gender factor, frequency parameters, the male chief, the female chief.*

Вперше категорія гендеру як наукового поняття виникла наприкінці 60 — початку 70-х років ХХ сторіччя в соціології і психології, а згодом стала також використовуватися в лінгвістиці, опинившись плідної для прагматики та антропоорієнтованого опису в цілому, а гендерні дослідження одержали статус міждисциплінарного вивчення [1].

Сьогодні фактор гендеру відіграє одну з головних ролей при описі особистісних характеристик індивіда, а також впливає на усвідомлення як власної ідентичності особистості, так і на її сприйняття соціумом [2]. На відміну від біологічної статі, гендерна належність визначається не природою, а створюється суспільством, культурними традиціями, а часто і професійним статусом [3].

Серед робіт у галузі сучасної гендерної лінгвістики слід визначити дослідження Т. Б. Крючкової [4], предметом вивчення в якому виступали особливості російської письмової мови чоловіків і жінок. У дослідженні А. А. Вейлєрта [5] аналізувалися непідготовлені усні висловлювання чоловіків і жінок. Роботу О. А. Рижкіної та Л. І. Рєснєнської [6] присвячено дослідженню лексем та сприйняттю їх чоловіками і жінками. Л. Р. Мошинська займалася дослідженням впливу статевовікових особливостей комунікантів у процесі спілкування [7].

У фокусі інтересів реферованої роботи знаходиться роль гендерного фактора в процесі офіційно-ділового діалогічного спілкування з метою виявлення його впливу на просодичне оформлення усної мови чоловіків і жінок, що займають субординаційну позицію начальника у процесі ведення діалогічного дискурсу з підлеглими протилежної статі.

Незважаючи на те, що сфера ділової активності людей традиційно вважається гендерно-незалежною, на практиці спрацьовують стереотипи, засновані на соціальних нормах, під якими розуміються основні правила, що визначають поведінку людини в суспільстві [8].

Дослідження останніх років дають підстави стверджувати, що гендерна належність впливає не лише на лексичне і граматичне наповнення мовлення, але й на просодичне оформлення офіційно-ділового діалогічного мовлення [9; 10].

Актуальність роботи визначається тим, що її виконано у руслі загальної антропоцентричної тенденції сучасної функціональної лінгвістики, яка орієнтована на аналіз структури та організації комунікативної взаємодії, вивчення дискурсу та його категоріальної системи, стратегій керування дискурсом, що є особливо важливим для офіційно-ділового дискурсу.

Мета роботи полягає в з'ясуванні та аналізі гендерних особливостей просодичного оформлення англомовного офіційно-ділового діалогічного дискурсу, в якому беруть участь мовці однакових субординаційних рангів (начальники), а також створенні узагальненого тонального контуру чоловіка та жінки начальників.

Об'єктом дослідження виступають англомовні діалогічні єдності, що входять до складу офіційно-ділового діалогічного дискурсу, в якому комунікація відбувається між чоловіками і жінками, що перебувають на однакових щаблях ієрархічної градації: жінка-начальник та чоловік-начальник — жінка-підлеглий.

Предмет дослідження становлять частотні характеристики комунікантів різної гендерної належності в англомовному офіційно-діловому діалогічному дискурсі.

Матеріал дослідження складається з 47 діалогічних єдностей (ДЄ), виокремлених із 16 ділових діалогів в акторському виконанні у квазіспонтанних ситуаціях спілкування загальним звучанням 35 хвилин. Необхідно підкреслити, що для проведення експерименту були відібрані ДЄ, комунікація в яких відбувається в практично ідентичних умовах — в кабінеті, конференц-залі, холі установи.

Найбільш ефективним способом отримання даних та перевірки висунутої гіпотези є проведення експерименту. Проведення нашого фонетичного експерименту скеровано на встановлення відмінностей просодичного оформлення ДЄ чоловіками і жінками одного субординаційного рангу (начальник) в ситуаціях офіційно-ділового діалогічного спілкування.

Електроакустичному аналізу піддано такі частотні характеристики:

- ширина частотного діапазону ДЄ;
- максимальні показники частоти основного тону (ЧОТ) у ДЄ;

— локалізація максимального значення ЧОТ у синтагмі (1 ударний склад, корпус, ядро).

Метою першого етапу було порівняння показників ЧОТ у жінок-начальників (ЖН) і чоловіків-начальників (ЧН) на різних відрізках ДЄ. На початковому етапі аналізовані ДЄ розподілено на 3 групи згідно з композиційним принципом: 1) репліки, які звучать на початку ДЄ (початок); 2) репліки кульмінаційної частини ДЄ (кульмінація); 3) репліки, які звучать в кінцевій частині діалогу (кінцівка).

Першими проаналізовано репліки початку ДЄ у мовленні ЧН і ЖН. Отримані результати представлені на рис. 1.

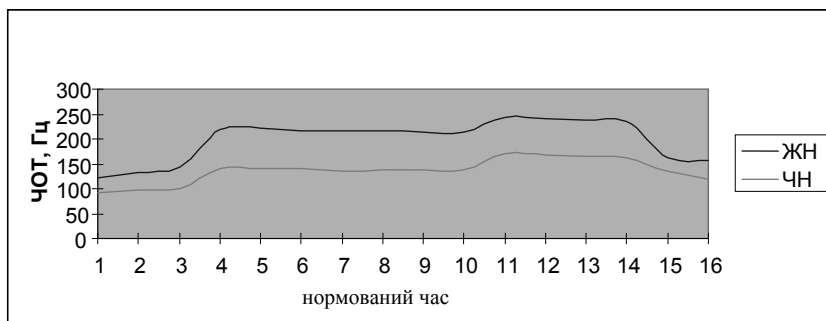

Рис. 1. ЧН — ЖН (початок)

Проілюстровані дані свідчать про те, що на початку ДЄ для ЖН характерний більш широкий діапазон ЧОТ (245 Гц), ніж для ЧН (150 Гц). Крім того, ЖН властиві більш різкі коливання значень ЧОТ на відрізках “початкові ударні — корпус” (120–240 Гц) і “ядро — післянаголошений” (250–150 Гц). Мовлення ЧН на початку ДЄ відрізняється плавними переходами (100–150 Гц). Але початок ДЄ є, як правило, етикетним вступом (вітання, запрошення до розмови і т. п.), то різниця в діапазоні ЧОТ не може бути розцінена як суттєво-важлива для комунікації, а скоріше продиктована особливостями будови мовного апарату чоловіків і жінок, а також фактором більшої емоційності ЖН у порівнянні з ЧН.

Наступними для аналізу було взято репліки кульмінаційної частини висловлювань ЖН і ЧН (рис. 2).

Отримані результати свідчать про те, що діапазон ЧОТ і у ЖН (260 Гц), і у ЧН (160 Гц) розширився порівняно з початком ДЄ незначно. Однак його коливання на відрізках “початкові ударні — корпус”

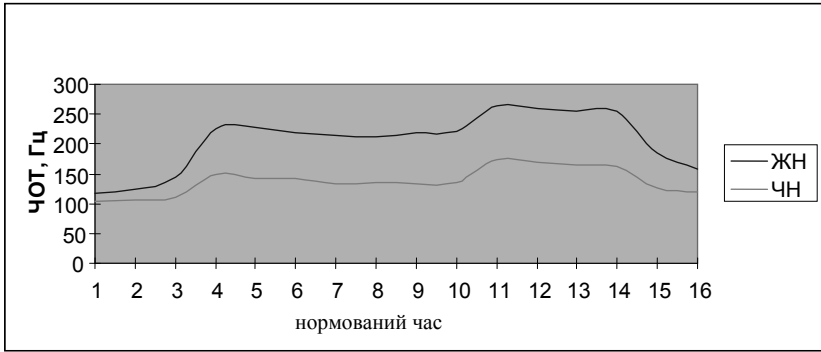

Рис. 2. ЖН — ЧН (кульмінація)

і “ядро — післянаголошений” залишаються суттєвими у ЖН (120–240 Гц / 255–160 Гц відповідно) і стають більш помітними у ЧН (100–150 Гц), що є ознакою наростаючої емоційності, а також сприяє виділенню комунікативного центру ДЄ.

Піддавши аналізу кінцеві репліки у мовленні ЖН і ЧН, отримано результати, представлені на рис. 3.

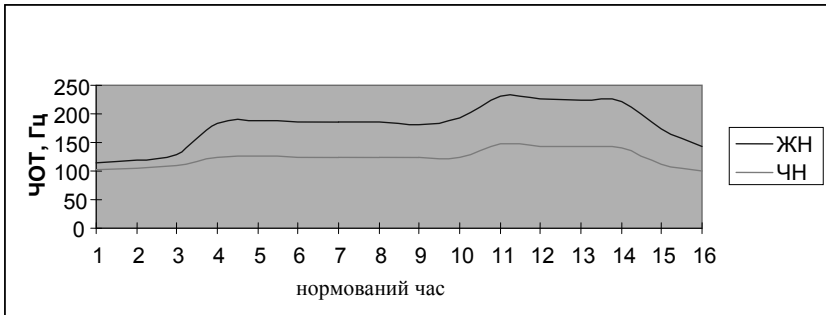

Рис. 3. ЖН — ЧН (кінцівка)

Рисунок наочно ілюструє, що діапазон ЧОТ залишається більш широким у ЖН (120–240 Гц), ніж у ЧН (100–140 Гц). Коливання ЧОТ залишаються істотними у ЖН (120–200 Гц / 170–240 Гц / 240–150 Гц на різних ділянках відповідно), і є мінімальними у ЧН (100–120 Гц / 120–140 Гц / 140–110 Гц на різних ділянках відповідно).

Отримані результати та проведений аналіз дозволяють нам зробити такі *висновки* за першим етапом дослідження:

1) у жінок і чоловіків, що займають становище начальників, під час діалогічної комунікації зі своїми підлеглими чоловіками і жінками відповідно найбільш широкий діапазон ЧОТ спостерігається в кульмінаційній частині діалогу;

2) у жінок-начальників діапазон ЧОТ істотно ширше на всіх ділянках ДЄ, до того ж у мовленні жінок-начальників спостерігаються більш істотні коливання ЧОТ, ніж у чоловіків-начальників в аналогічній ситуації. Це дозволяє стверджувати, що мовлення жінок-начальників більш експресивне і категоричне, ніж мовлення чоловіків-начальників. У той же час чоловіки-начальники краще приховують свої емоції, що дозволяє зберігати нейтральний і спокійний тон протягом всієї комунікації;

3) можна з упевненістю сказати, що дані відмінності не є тільки фізіологічною особливістю будови артикуляційного апарату чоловіків і жінок, так як отримані результати ґрунтуються на порівняльному аналізі 9 комунікантів чоловіків і 11 комунікантів жінок.

Наступним етапом експерименту було узагальнення отриманих результатів, що уможливило створення узагальненого тонального контуру (УТК) ЧН у процесі комунікації із жінкою-підлеглою (рис. 4)

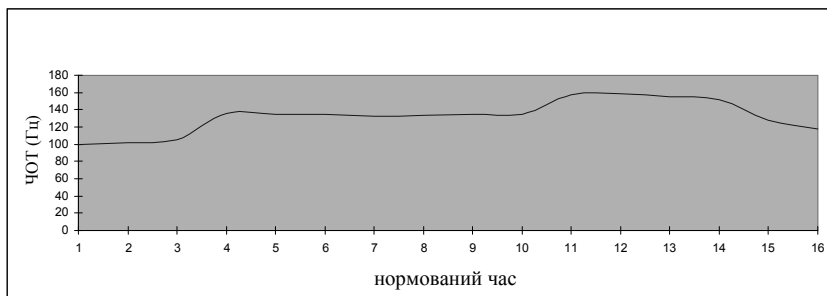

Рис. 4. УТК ЧН

Як можна побачити на рис. 4, мовлення типового ЧН характеризується досить вузьким частотним діапазоном (100–160 Гц), а також відсутністю будь-яких істотних коливань на всіх відрізках ДЄ (початкові ненаголошені, корпус, ядро, заядро).

Все вищесказане дає право констатувати, що ЧН почувається спокійно і впевнено в розмові з жінкою-підлеглою, тримається гідно, показуючи певну перевагу над підлеглою, а також прагне надати розмові протекційного тону, що найчастіше перетворює діловий діалог

у процес пояснення підлеглий її обов'язків, таким чином позбавляючи діалог елемента дискусивності.

У результаті проведених етапів експериментально-фонетичного дослідження, на підставі усереднених показників ЧОТ усіх ЖН, було складено УТК типової жінки-начальника, представлений на рис. 5.

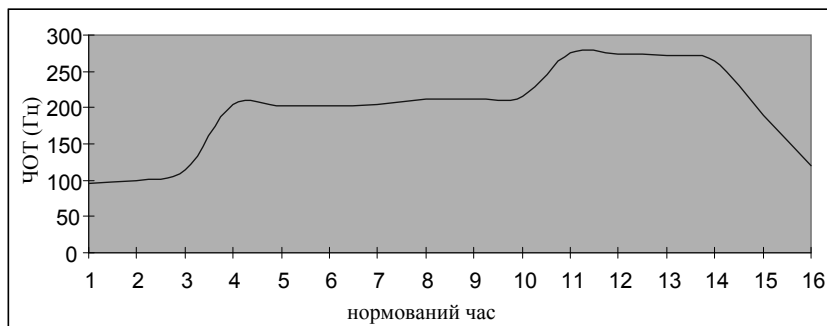

Рис. 5. УТК ЖН

За рисунком 5 зрозуміло, що показники ЧОТ у ЖН більш варіативні (100–270 Гц) у порівнянні з ЧН (100–160 Гц). Це свідчить про те, що мовлення ЖН відрізняється упевненістю і категоричністю. Різке зростання ЧОТ у ЖН на ядрі з наступним різким спадом на заядрі (від 270 до 140 Гц) є свідченням чіткого формулювання і остаточного висловлювання.

Таким чином, порівняльний аналіз просодичної структури діалогічних єдностей дав можливість зробити **висновок** про те, що частота основного тону є засобом гендерної та рангової диференціації комунікантів в англomовному діловому діалогічному дискурсі, що підтверджує гіпотезу про існування залежності між просодичним оформленням англomовного офіційно-ділового діалогічного дискурсу, гендерною належністю і субординаційним статусом комуніканта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гендер и язык [Текст] / под ред. А. В. Кириловой. — М.: Московский гос. лингвистический ун-т, 2005. — 136 с.
2. Костикова, И. В. Введение в гендерные исследования: Учеб. пособие для студентов вузов / И. В. Костикова. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Аспект-Пресс, 2005. — 256 с.

3. Вейлерт, А. А. О зависимости количественных показателей единиц языка от пола говорящего лица [Текст] / А. А. Вейлерт // Вопросы языкознания. — М., 1976. — № 5. — С. 138–143.
4. Теория и методология гендерных исследований [Текст]. — М.: МЦГИ, 2001. — 415 с.
5. Крючкова, Т. Б. Некоторые экспериментальные исследования особенностей использования русского языка мужчиной и женщиной [Текст] / Т. Б. Крючкова // Проблемы психолингвистики. — М., 1975. — С. 186–200.
6. Рыжкина, О. А., Реснянская, Л. И. Психо- и социолингвистический анализ языкового портрета горожанина: Экспрессивы женщин и мужчин [Текст] / О. А. Рыжкина, Л. И. Реснянская // Живая речь уральского города. — Свердловск, 1988. — С. 39–47.
7. Мошинская, Л. Р. Вероятностное прогнозирование в речевой деятельности: Автореф. дисс. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07. “Педагогическая психология” [Текст] / Л. Р. Мошинская — М., 1981. — 178 с.
8. Киммел, М. Гендероване суспільство [Текст] / М. Киммел — К.: Сфера, 2003. — 165 с.
9. Шкворченко, Н. М. Гендерні функції мови у процесі соціалізації індивіда (на матеріалі англомовного ділового дискурсу) [Текст] / Н. М. Шкворченко // Збірник праць та доповідей XVII Міжнародної наукової конференції професора Сергія Бураго. — Київ: Наука, 2007. — С. 62–65.
10. Шкворченко, Н. Н. Просодия как средство реализации интенции говорящего в деловом диалоге [Текст] / Н. Н. Шкворченко // Філологія і освітній процес: 21 століття: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. — Одеса, 2010. — С. 161–165.

Стаття надійшла до редакції 03.09.13